

MUNCA, ODIHNA, ALIMENTAȚIA ȘI LOCUINȚA

15.1. MUNCA

Vorbind despre factorii sociali ai sănătății, e necesar de a lua în considerare condițiile vieții colective: munca, odihna, alimentația și locuința.

A da caracteristică amplă factorilor sociali ce determină sănătatea publică este o problemă destul de dificilă. Complexitatea acesteia se explică nu numai prin imensitatea și diversitatea ei, ci și prin lipsa până nu demult a unor cercetări fundamentale, ce ar evalua acțiunea factorilor sociali asupra sănătății oamenilor.

În ultimii ani s-au efectuat numeroase cercetări sociologice ce dezvăluie diverse aspecte ale vieții colective a populației. Prin cercetările unor sociologi, filozofi, economiști, psihologi și alți reprezentanți ai științelor sociale s-a demonstrat rolul muncii și al altor condiții ale vieții colective asupra sănătății omului. S-au elucidat aspectele economic, profesional, moral, psihologic, etic și estetic ale factorilor sociali, influența acestor factori asupra natalității, mortalității generale și celei infantile etc. O problemă destul de importantă și actuală a sănătății publice o prezintă munca.

Munca este o activitate rațională a omului în procesul căreia el exercită o acțiune asupra naturii, folosind-o în scopul creării mijloacelor necesare pentru satisfacerea tuturor necesităților sale vitale.

Munca, după cum se știe, a jucat un rol hotărâtor în procesul formării omului: s-au dezvoltat funcțiile mâinilor, vorbirea, creierul (psihicul), organele de simț. În procesul muncii s-a lărgit sfera percepțiilor și reprezentărilor, iar acțiunile omului au căpătat un caracter conștient.

Munca este condiția primordială a existenței omului. Efect benefic are nu numai procesul muncii ca atare, dar și acele scopuri, legate de rezultatele finale ale muncii, pe care omul tinde să le realizeze.

Munca este nu numai o sursă de existență, dar și o condiție de afirmare socială a personalității, care face posibilă manifestarea capacităților psihologice ale omului. În același timp, munca, devenind o necesitate naturală a organismului omului, condiționează sociologizarea medicinei, crește și se aprofundează influența muncii asupra societății, sănătatea deja nu mai este doar o valoare personală, ci și socială. Sistemul muncă – necesitate în afara orelor de lucru determină o influență pozitivă asupra organismului și psihicului omului, ceea ce oferă posibilități de manifestare a talentului, valorilor culturale și contribuie la formarea modului sănătos de viață.

Capacitatea de muncă este o caracteristică inalienabilă a sănătății omului. Există o corelație directă între anumite moduri de activitate profesională și unele maladii. Încă Hippocrate (aa. 460–378) a observat apariția unor boli specifice la

mineri. Fondatorul igienei profesionale Bernardino Ramazzini (1633–1714) pentru prima dată a reușit să sistematizeze raportul dintre maladiile profesionale și sănătatea publică.

Problemele legate de maladiile profesionale și intoxicații, precum și igiena muncii, micșorarea morbidității cu incapacitate temporară de muncă sunt destul de actuale și în timpul de față. Folosirea noilor utilaje de protecție, mecanizarea, automatizarea muncii fac posibil un regim de muncă cât mai rațional, care să excludă bolile profesionale și traumatismul. Concomitent cu controlul curent de laborator, care se efectuează cercetând factorii mediului, e necesar de a studia, de asemenea, și reacțiile fiziologice ale organismului celor care muncesc. În ultimul timp tot mai des se remarcă apariția unor reacții nespecifice ale organismului în legătură cu acțiunea microdozelor de substanțe nocive.

Munca în condițiile întreprinderilor industriale necesită o atenție deosebită din partea organelor sanitare și mai ales o activitate intensă în domeniul patologiei profesionale. Devine tot mai evident faptul că acțiunea trebuie să fie efectuată atât asupra mediului, cât și asupra organismului. Realizarea acestui principiu determină teoria și practica medicală consacrate problemei muncii și sănătății.

Rolul muncii, ca o necesitate naturală, factor puternic de păstrare și fortificare a sănătății omului, i-a preocupat pe mulți savanți. Majoritatea lor accentuează importanța respectării regulilor igienice, a îmbinării raționale a muncii cu odihna pentru excluderea surmenajului, s-a subliniat, totodată, însemnătatea factorilor de cointerese și pasiune, manifestate în procesul muncii, precum și rolul reacției psiho-emoționale legate de muncă.

Însă din motive obiective și subiective munca nu întotdeauna exercită o influență pozitivă asupra sănătății omului. De exemplu, în țările economic dezvoltate se observă o contradicție între necesitatea dezvoltării productivității muncii în corespundere cu progresul tehnico-științific și posibilitățile organismului uman de a se adapta la noile condiții, care uneori au o influență dăunătoare. În legătură cu aceasta apare problema profilaxiei, elaborării mijloacelor efective de protecție, respectării regulilor sanitaro-igienice etc.

Munca acționează asupra sănătății și prin intermediul unor factori, cum sunt fluctuația cadrelor, stimularea lor materială și morală, raporturile internaționale în colectivele de muncă, care determină climatul psihologic, profesionalismul, corespunderea muncii profesiei, vocației și capacităților omului.

Rezolvarea problemei social-igienice a muncii înseamnă evidențierea acțiunii factorilor sociali și elaborarea pe baza lor a recomandărilor de utilizare a muncii ca mijloc de întărire și îmbunătățire a sănătății publice.

Însemnătatea muncii ca factor de asanare depinde de: organizarea ei; condițiile sanitaro-igienice; stimularea morală și materială; înzestrarea tehnică; disciplină; condițiile psiho-emoționale, de trai, din colectivele de producție; corespunderea aptitudinilor omului caracterului muncii pe care o îndeplinește; alți factori de ordin material și spiritual.

Când vorbim de factorii social-igienici ai muncii avem în vedere condițiile tehnologice și sanitaro-igienice, ca: gradul de intensitate, încadrare și pericolele legate de munca executată; corespunderea muncii capacităților fiziologice și psiho-emoționale; calitățile bio-sociale; caracterul relațiilor internaționale.

Numai prin eforturile specialiștilor în domeniul ocrotirii sănătății este imposibil de a studia tot complexul de factori sociali și de ordin psihologic caracteristici muncii. Aici se cere colaborarea strânsă a reprezentanților diferitor discipline, inclusiv a sociologilor, psihologilor, economiștilor, igieniștilor, prof-patologilor ș.a. Până nu demult, când sănătatea populației era studiată doar în baza datelor statistice ale adresabilității, un studiu aprofundat al sănătății populației nu putea fi realizat.

Studiile complexe cu caracter medico-social demonstrează acțiunea asupra sănătății a factorilor de ordin psihologic. Indicatorii sănătății sunt cu mult mai favorabili la persoanele care muncesc cu tragere de inimă, sunt satisfăcute de munca pe care o îndeplinesc și întrețin relații prietenești cu colegii de muncă.

S-au observat divergențe între nivelurile de sănătate la întreprinderi de același tip care se deosebeau prin condițiile sanitaro-igienice, modul de organizare a muncii și ritmul de lucru. Comparând morbiditatea cu incapacitate temporară de muncă la uzine în grupuri omogene după sex, vârstă și alte caracteristici, care au fost concediați în decursul anului cu cei care au fost angajați, s-a constatat că lucrătorii concediați se îmbolnăveau de 1,5 ori mai des.

Importanță are și stagiul de muncă. Cu creșterea lui morbiditatea scade.

În unele țări s-au făcut cercetări despre influența șomajului asupra sănătății. Conform datelor publice, în Germania morbiditatea prin boli psihice și de profil general la șomeri era cu 20-30% mai mare decât la cei care lucrează. Dinamica și lipsa de efort fizic asociate cu alți factori de risc preced infarctul miocardic.

Folosirea noilor utilaje, introducerea noilor metode tehnice implică noi măsuri de igienă a muncii care trebuie să anticipeze toate aceste inovații. Recomandările practice trebuie elaborate încă în perioada de proiectare. Progresul tehnic nu a rezolvat deocamdată problema principală – cea a oboselii. Această problemă a căpătat actualmente un nou conținut, deoarece oboseala fizică a fost înlocuită de oboseala „nervoasă”, care este o consecință a tensiunii psihologice și emoționale.

Modul de alegere a profesiei în zilele noastre e de așa natură că nu omul este „ales” pentru o anumită profesie, ci profesia „alege specialiști” din care sunt rebutați peste un timp oarecare o parte din ei, și anume acei care nu s-au adaptat la noile condiții ca urmare a oboselii în lucru, care comiteau greșeli, frecvent se îmbolnăveau ș.a.

O problemă medico-socială prezintă și remunerarea muncii. Prosperitatea materială exercită o influență esențială asupra sănătății publice. Trecerea la economia de piață, scăderea veniturilor reale ale populației și chiar sărăcirea unor pături sociale are drept consecință creșterea mortalității generale, scăderea natalității, duratei medii a vieții și alte fenomene negative.

15.2. ODIHNA

Odihna este o stare de liniște sau activitate de o așa natură, care lichidează oboseala și contribuie la restabilirea capacității de muncă.

Dreptul la odihnă este un factor important de păstrare și întărire a sănătății oamenilor, precum și de dezvoltare armonioasă a personalității fiecărui om.

Problema organizării odihnei este legată de timpul liber. Folosirea rațională a timpului liber este o condiție de care depinde productivitatea muncii, deoarece contribuie la fortificarea sănătății omului și la dezvoltarea lui multilaterală.

Pe timpuri, noțiunea de odihnă era identificată cu o liniște perfectă și reducere considerabilă a mișcării. La începutul secolului al XX-lea I. Secenov a argumentat în mod convingător teza că oboseala dispare prin trecerea de la un mod de activitate la altul. Odihna, ca problemă social-igienică, este un aspect mai puțin studiat. Totuși, a devenit un adevăr incontestabil faptul că cei care își petrec zilele de odihnă în afara orașului se îmbolnăvesc mai rar.

Problema odihnei este foarte actuală, deoarece când munca este nerațional organizată, se observă dereglări ale ritmului proceselor tehnologice, ca și în cazul muncii legate de suprasolicitarea fizică și emoțională. Normarea regimului muncii și al odihnei prevede reglementarea timpului de lucru și a timpului de odihnă.

Criteriile de bază ale regimului rațional al muncii și odihnei sunt productivitatea muncii, prevenirea surmenajului, micșorarea traumatismului profesional și ocrotirea sănătății muncitorilor.

La reglementarea regimului de muncă și odihnă trebuie să se ia în considerare nu numai specificul procesului de muncă, ci și condițiile în care activează oamenii: temperatura, umiditatea aerului, gradul de poluare a lui, iluminarea, zgomotul, vibrația, care alcătuiesc factorii suplimentari de oboseală.

15.3. ALIMENTAȚIA

Unul dintre factorii sociali cu rol decisiv asupra sănătății este alimentația.

Știința medicală dispune de o informație destul de vastă în ceea ce privește fiziologia, igiena și patologia alimentației, mecanismul acțiunii diverselor produse alimentare asupra funcției unor organe în parte și a organismului în întregime. Fără a neglija însemnătatea acestor procese, noi ne vom referi la aspectul social al alimentației.

Îndestularea populației cu produsele alimentare necesare depinde, în primul rând, de starea materială, de nivelul de trai al societății. În țările economic slab dezvoltate condițiile de trai sunt extrem de nesatisfăcătoare, acolo populația suferă de foame și subalimentație. Acuitatea acestei probleme se agravează în condițiile când se observă creșterea sporită a populației, fenomen specific unor state din Asia, Africa și America Latină. Spre exemplu, în America Latină populația crește anual cu 3,5%, pe când producția agricolă – cu 2,5%.

Departamentul agricultură și alimentație al ONU a constatat că mai mult de jumătate din populația globului pământesc suferă de subalimentație ori se alimentează insuficient. Situația se complică ca urmare a accelerării ritmului de creștere a populației, care a căpătat un caracter de explozie, ceea ce nu s-a observat în trecut, și a inegalității sociale în aprovizionarea cu bunuri materiale, inclusiv cu alimente. Conform datelor ONU numai 1/4 din populație se bucură de o alimentație normală; 30–40 mln. de oameni anual mor de foame. Suferă de foame 300–500 milioane. Aici are importanță și inegalitatea reprezentării produselor alimentare. În țările unde locuiește 1/3 din populație (Europa, America de Nord) se produc 3/4 din toate produsele alimentare, în timp ce în Asia, unde se află o jumătate din populația lumii, se produc doar 17-18%.

O problemă acută este deficitul de proteine, în special de proveniență animală. În unele țări revin câte 3–4 g de proteine animale pe cap de locuitor, ceea ce corespunde cu 2-3 kg de carne pe an (norma – 60-70 kg).

Deficitul proteic reflectă nivelul scăzut al economiei, al venitului național. Deficitul alimentar este scăzut, de asemenea, și de puterea calorică mică a unor produse alimentare. Pentru populația unor state din Asia, Africa și America de Sud acest indice abia atinge 2 200 calorii/zi. Insuficiența proteinelor acționează dăunător mai ales asupra generației tinere în faza de creștere a organismului. O adevărată tragedie în țările economic slab dezvoltate o constituie așa boli, ca kwashiorkor, beri-beri, bolile de ochi de proveniență alimentară ș.a.

Subalimentația provoacă creșterea mortalității generale, și mai ales, a mortalității infantile. OMS, în legătură cu această problemă, afirmă următoarele: indicele mortalității copiilor de 1-4 ani poate fi considerat drept criteriu de evaluare al nivelului alimentației în țara respectivă după cum mortalitatea infantilă caracterizează starea sănătății și nivelul social-economic al țării. Într-adevăr, în țările unde penuria de proteine se resimte tare, iar calorajul general este scăzut, mortalitatea infantilă alcătuiește 30-59% din mortalitatea generală, și invers, în țările unde asemenea insuficiență e rară mortalitatea infantilă alcătuiește doar 10% din mortalitatea generală.

Soluționarea problemei penuriei de alimente este posibilă prin intensificarea agriculturii. Este suficient să se obțină pe suprafețele agricole folosite în prezent recolte la nivelul țărilor dezvoltate ca să se asigure cu alimente mai mult de 9 miliarde de oameni. Dacă s-ar folosi toate terenurile arabile (9,390 miliarde km²), recoltele ar îndeștula cu produse alimentare 65 miliarde de oameni, iar folosind suplimentar și algele mărilor și oceanelor – 290 miliarde de oameni.

Conform calculului oceanografului L. Zenkevici productivitatea mărilor e de 1 000 de ori mai mare decât a pământului arabil. De pe o unitate de suprafață subacvatică se pot obține 50 de tone de produse față de 4 tone de cereale care se recoltează de pe o suprafață terestră. În afară de aceasta, algele conțin de 4-5 ori mai multe substanțe organice decât plantele terestre. Folosirea rațională a plantelor maritime numai de pe litoralurile mărilor și oceanelor ar îndeștula cu produse alimentare 58 miliarde de oameni. Aceste date vorbesc în favoarea posibilităților vaste de folosire a resurselor naturale pentru asigurarea nu numai a generației contemporane, ci și a viitoarelor generații umane ale planetei noastre cu toate produsele alimentare necesare.

O importanță deosebită capătă și studierea alimentației și influenței acesteia asupra sănătății anumitor grupuri de populație. Sunt cunoscute multe boli de proveniență alimentară. Cauza lor este frecvent ablaclarea sugarilor. Copiii în cauză suferă frecvent de boli acute ale aparatului digestiv, rahitism, pneumonie și hipotrofie. Problema alimentării copiilor este într-adevăr o problemă medico-socială, deoarece ea se referă la generația tânără.

Unele investigații cu caracter medico-social tratează detaliat acțiunea asupra sănătății a regimului de alimentare al diferitor grupe sociale, atât din punct de vedere profesional, cât și sub aspect de vârstă.

Dacă vom urmări schimbările ce au avut loc în modul de alimentare a locuitorilor din țările economic dezvoltate în anii 60-70, vom constata că pentru ele, cu excepția Marii Britanii și a Suediei, au fost caracteristice mărirea puterii calorice, în special pe contul creșterii consumului de proteine și grăsimi. O particularitate a alimentației japonezilor este folosirea largă a legumelor și zarzavaturilor.

În ultimii 70 de ani schimbări considerabile au avut loc și în rația alimentară a populației SUA: a sporit consumul de carne, pește, produse lactate, untdelemn,

fructe, zarzavaturi, zahăr; s-a micșorat consumul ouălor, cartofului, făinoaselor, cafelei. Consumul de unt și grăsimi de porc a scăzut cu 74 și 81%, în schimb s-a mărit de 2 ori întrebuințarea untdelemnului și de 8 ori a margarinei.

Specialiștii au formulat 7 cerințe principale în domeniul igienei alimentației:

1. A se evita supraalimentația, care duce la obezitate, prin micșorarea consumului de alimente și mărirea cheltuielilor energetice.
2. A spori consumul glucidelor compuse și a zaharoaselor naturale (fructoza, lactoza) de la 28% la 48% din calorajul general.
3. A reduce consumul de zahăr rafinat de la 45% la 10%.
4. A reduce consumul grăsimilor de la 42% la 30% din calorajul general, pe contul cărnii, ouălor, folosirii laptelui degresat.
5. A micșora cu 10% consumul de uleiuri naturale.
6. A se evita produsele bogate în colesterol, cu reducerea aportului de colesterol de la 500 la 300 mg/zi.
7. A limita consumul sării de bucătărie până la 5 g/zi.

Alimentația rațională este o problemă de care se preocupă savanții din toate țările. În Suedia, de exemplu, a fost creat un Comitet de experți în acest domeniu. O recomandare a lor este de a micșora întrebuințarea grăsimii de la 40% până la 30% și a zahărului de la 18% la 10% în calorajul general. Cu propagarea modului rațional de alimentare se ocupă organele administrative, mass-media, sindicatele, instituțiile medicale. A sporit cu mult producția sucurilor de fructe, a căror utilizare aici e pe primul loc în lume.

În Canada, savanții au demonstrat că familiile cu venituri mici folosesc mai puțină carne, pește, carne de porc ouă și fructe. Ponderea obezilor în rândul bărbaților era mai mare la acei care aveau venituri mai ridicate, iar la femei – invers (ele consumă mai multe glucide – făinoase și cartofi).

O situație catastrofală s-a creat în țările în curs de dezvoltare. Dacă 10% din populația Globului suferă de foame, apoi insuficiența calitativă a alimentației o resimt 50% din locuitori. Se constată, în primul rând, insuficiența albuminelor de valoare biologică completă. În majoritatea acestor țări consumul albuminelor animale alcătuiește doar 8 g/zi.

Toate produsele de hrană se împart în 4 grupe:

1. calorigene (400-900 kcal la 100 g de produs alimentar) – grăsimi animale, untdelemn, mezeluri, zahăr, ciocolată, halva, prăjituri;
2. produse cu putere calorică înaltă (250-400 kcal) – pâine albă, pesmeți, crupe, macaroane, carne de vită, de porc, șuncă, brânză de vaci, smântână, înghețată, miere, nuci, dulceață;
3. produse calorice (nivel obișnuit – 100-250 kcal) – pâine de secară, caimac, brânză cu 90% grăsime, carne de vită, de oaie, de porc, de iepure, scrumbie, stavrid, costraș;
4. produse cu puține calorii (<100 kcal) – toate zarzavaturile, cartofii, fructele, laptele, brânza de vaci degresată, carnea de vită slabă, de găină, peștele – cambulă, crap, somn, șalău, știucă.

Consecința alimentației incorecte este obezitatea și alte boli. În SUA suferă de obezitate în formă gravă 4,9% din bărbați și 7,2% din femei. În republicile din ex-URSS boala se înregistrează la 26% din populație. În grupele de vârstă 40-60 de ani frecvența cazurilor de obezitate atinge 30%, iar la cei peste 60 de ani – 45%.

Savanții din SUA consideră, că 60% din tumori la femei și mai mult de 40% la bărbați sunt legate de alimentația nerațională. A fost stabilită o corelație directă între mortalitatea condiționată de cancerul intestinal și consumul abuziv de grăsimi, carne, zahăr, ouă, bere; mortalitatea din cauza cancerului stomacal s-a stabilit mai frecvent la persoanele care făceau abuz de zahăr și produse cerealiere.

În SUA, unde au fost elaborate și aplicate principiile alimentației raționale, cancerul stomacal este în prezent un fenomen rar, pe când la noi el ocupă locul II în structura tumorilor maligne.

În genere, alimentația se află pe primul loc printre factorii de risc cancerigeni (ponderea 35%), iar fumatul pe al doilea loc (30%).

Academicianul rus N.N. Trapeznikov afirmă, că azi probabilitatea de a se îmbolnăvi de boli canceroase a de 20,5% la bărbați și de 16,1% la femei. În mileniul trei fiecare al treilea om va fi amenințat de riscul de a se îmbolnăvi de cancer.

Pentru micșorarea pericolului cancerului intestinal se recomandă reducerea consumului de grăsimi, renunțarea la tot ce e prăjit, afumat. E necesar de a spori consumul produselor ce conțin celuloză (pâine neagră, zarzavaturi, fructe), a include în rație diverse soiuri de varză, sucul căreia stimulează fermentația proteinelor. Celuloza ajută la evacuarea normală a intestinului, împreună cu conținutul lui fiind înlăturați și acizii biliari, care pot intensifica cancerogeneza.

Cancerul mamar și al uterului este legat, de asemenea, de alimentația nerațională (supraalimentare, abuz de grăsimi). Un alt grup de boli ale căror evoluție depinde în mod direct de alimentație sunt bolile cardiovasculare, care provoacă mai mult de jumătate din mortalitatea generală. S-a stabilit că în Japonia frecvența relativ mică a bolii coronariene este rezultatul abținerii de la întrebuințarea în alimentație a grăsimilor. Efecte negative asupra vaselor creierului are abuzul sării de bucătărie.

La rândul ei subalimentația cauzează creșterea numărului eclamsiilor, avorturilor, nașterilor premature, născuților morți.

Un rol important se atribuie sporirii consumului de proteine de care depinde imunitatea organismului, de vitamine și fier cu rol în procesul de producere a sângelui etc.

Probleme complicate au apărut în ultimul timp în legătură cu utilizarea îngrășămintelor artificiale, pesticidelor, substanțelor chimice în industria alimentară.

Problema alimentației publice, în afară de aspectul medico-social, capătă tot mai mult și un caracter social-economic. Durata vieții omului poate fi prelungită cu mult cu ajutorul dietei, ce ar conține toate substanțele nutritive necesare, reducând însă cu o treime numărul de calorii calculate pentru masa normală a corpului.

În ultimul timp se practică tratamentul unor maladii prin înfometare. Este o metodă riscantă, care impune controlul riguros al medicilor. Se folosește, de asemenea, degrevarea alimentară, fiind necesar și de această dată avizul medicului.

15.4. LOCUINȚA

O altă problemă medico-socială destul de importantă prezintă locuința. Se au în vedere dimensiunile ei, spațiul locativ, confortul și comoditățile de trai.

Nu ne vom opri asupra metodelor de estimare și de studiere a condițiilor microclimaterice ale locuințelor, deoarece acestea sunt obiectul de studiu al unui com-

partiment special al igienei. Aici vom elucida doar probleme de ordin medico-social, mai ales sub aspectul influenței locuințelor asupra sănătății publice.

Amintim că locuința avea o importanță vitală încă din vremurile străvechi, chiar la omul primitiv. Acesta din urmă se ascundea în peșteră (locuința lui), la intrarea în care ardea permanent rugul. O altă modalitate de locuit ce-i permitea omului să se apere de animalele sălbatice erau locuințele construite pe piloni îngropați, pe apa vreunui lac, legate de mal prin pod, care noaptea era tras în casă.

Desigur, nu era ușor de trăit în peșteri ori în locuințele lacustre, dar și astăzi, când omul are posibilități să construiască locuințe în blocuri moderne de tipul zgârie-norilor, apar probleme destul de complicate legate de asigurarea lui cu spațiu locativ și în ceea ce privește influența locuinței asupra sănătății publice.

Construcțiile locative optime sunt necesare, în primul rând, pentru prosperitatea și sănătatea omului și a familiei sale.

Condițiile locative nefavorabile pot contribui la răspândirea unor infecții, bunăoară, cele gastrointestinale, ale aparatului respirator, precum și altor boli care pot apărea din cauza lipsei de apă potabilă calitativă, înlăturării imperfecte a murdăriei, existenței insectelor, rozătoarelor etc.

Suprapopularea locuințelor creează condiții pentru tensionarea relațiilor dintre locatari. În legătură cu aceasta crește și mai mult rolul locuințelor ca factor important al sănătății publice a omului.

Comitetul de experți al OMS apreciază noțiunea „condiții locative sănătoase” drept existența locuinței individuale pentru fiecare familie.

Condițiile minime pe care trebuie să le prezinte orice locuință sunt următoarele:

- a) numărul necesar de camere cu suprafața locuibilă utilă și cubaj ce ar corespunde normelor sanitaro-igienice;
- b) posibilitatea izolării unor membri ai familiei;
- c) distribuirea camerelor astfel încât copiii și adulții de sex diferit (afară de soț și de soție) să aibă dormitor separat;
- d) aprovizionarea suficientă cu apă potabilă calitativă pentru îndeplinirea tuturor necesităților;
- e) amenajarea canalizației în corespundere cu regulile sanitare;
- f) existența condițiilor necesare pentru spălat, pregătirea mâncării și depozitarea produselor alimentare;
- g) ventilarea suficientă, excluderea prezenței substanțelor toxice în locuință;
- h) iluminarea naturală și artificială satisfăcătoare.

Problema locativă în legătură cu urbanizarea și în condițiile economiei socialiste ineficiente, care a existat până nu demult, a devenit tot mai acută. Procesul de urbanizare cunoaște ritmuri destul de pronunțate în Republica Moldova. Populația urbană către anul 1989 a crescut comparativ cu 1959 de 3,1 ori și constituia 2 057 mii locuitori, în timp ce în ex-URSS și în Ucraina vecină numai de 1,8 ori. Suprafața locativă pe cap de locuitor, în 1988, în Republica Moldova era în medie egală cu 8,6 m² (în fosta Uniune – 9,4 m², în Ucraina – 9,8 m²).

Conform cercetărilor selective efectuate în 1989, din numărul celor care aveau nevoie de spațiu locativ în localitățile urbane 33,7% așteptau rândul 5-10 ani, iar 18,3% – mai mult de 10 ani.

Condițiile locative.

Condițiile locative determină în mare măsură nivelul de trai al oamenilor și influențează asupra sănătății lor.

S-a stabilit că morbiditatea printre persoanele care dispun de un spațiu locativ de numai 6 m² pentru fiecare locatar este mai mare decât la cei cu 9 m². În rândul muncitorilor din industrie, care au spațiu locativ mai mare de 9 m² pentru o persoană, morbiditatea cu incapacitate temporară de muncă e cu 10% mai mică decât la cei cu spațiul locativ de 6–9 m² și cu 20% decât la cei care dispun de un spațiu sub 6 m². Cam aceeași proporție se păstrează și în cazul celor care au locuințe proprii comparativ cu locatarii de la bloc.

Acțiunea asigurării cu spațiu locativ asupra sănătății se observă și în localitățile rurale. Condițiile bune de trai, spațiul locativ suficient, camerele luminoase și temperatura optimă favorizează sănătatea copiilor, mai ales în ceea ce privește morbiditatea prin rahitism.

Este cunoscut și faptul că de mărimea spațiului locativ depinde numărul de copii în familie, precum și nivelul mortalității infantile. Asigurarea populației cu locuințe în cea mai mare parte de țări, inclusiv la noi, este neîndestulătoare. Conform datelor ONU cca 180 milioane de oameni nu au locuințe, iar 12% trăiesc în cocioabe.

Pentru a lichida problema locuințelor e necesar, după calculul specialiștilor ONU, de a construi în țările dezvoltate 30 milioane, iar în țările slab dezvoltate cel puțin 150 milioane de noi locuințe.

Conform unei investigații întreprinse de OMS, în orașul Calcuta 15% din populație locuiesc în prăvălii, 17% în genere sunt lipsiți de locuințe, iar pentru 30% revine câte o cameră la câteva familii. În genere, asigurarea cu locuințe constituie o problemă acută pentru 63% din populația orașului. E natural că neasigurarea cu locuințe este una din cauzele principale ale morbidității. Din publicațiile OMS aflăm, că în Rio-de-Janeiro din cei 830 mii de oameni, care locuiesc în fundături – 40%, suferă de dilatarea aortei din cauză că ei sunt nevoiți să aducă apa de la mari distanțe pe dealuri înalte; 20% au fost atacați de tuberculoză, iar 95% – de helmintiază.

În SUA norma medie de asigurare cu suprafață locativă utilă e de aproximativ 48 m². Fiecare locuință e compusă în medie din 5,1 camere. Fondul de locuințe este într-un volum de 80% asigurat cu încălzire centralizată, 75% au canalizare, 90% din locuințe sunt telefonizate.

J. Yarnell afirmă, că morbiditatea prin boli ale aparatului respirator la copii și indicii morbidității din cauza acestor boli sunt strâns legate de suprapopularea locuințelor, de numărul și suprafața camerelor.

Conform datelor OMS, există un raport invers proporțional între cubatura aerului ce revine la 1 locatar, numărul de bacterii pe care le conține acest volum de aer (inclusiv bacteriile cavității bucale și nazale, spre exemplu streptococul) și numărul cazurilor de îmbolnăvire.

În blocurile cu multe etaje concentrația bacteriilor în aerul din încăperi e mai mare decât în casele cu 1 sau 2 etaje. În casele cu multe etaje sunt mai frecvente cazurile de boli psiho-neurologice și boli respiratorii acute. Aceasta se explică prin faptul că pe măsură ce se mărește numărul etajelor se înrăutățește componența chimică și proprietățile fizice ale aerului. Temperatura la etajul 12 se mărește cu 5°,

umiditatea aerului cu 8,3%, concentrația oxidului de carbon e 66,6%. În comparație cu etajul 1, la etajul 12 numărul firelor de praf la 1 m³ de aer este pe palier de 5 ori mai mare.

Morbiditatea din cauza bolilor cardiovasculare, afecțiunilor aparatului respirator și ale sistemului nervos depinde și de existența spațiilor verzi în orașe.

Sursele de poluare a atmosferei locuințelor sunt multiple. Ele rezultă din activitatea vitală a omului: substanțele eliminate în timpul pregătirii hranei, fumatului sau emanate din materialele de construcție, mobilă sau îmbrăcăminte. Un pericol oarecare îl pot prezenta și mijloacele de igienă personală, produsele cosmetice, deodorantele și dezinfectantele, detergenții etc. Se va lua în considerare faptul că din cauza spațiului mic al locuințelor, chiar și cantități nu prea mari de substanțe toxice pot crea concentrații destul de mari.

În concluzie, menționăm că factorii sociali – munca, odihna, alimentația și locuința, din punct de vedere metodic, au fost examinați izolat unul față de altul în mod intenționat, pentru a evidenția mai clar rolul lor asupra sănătății publice. În realitate toți acești factori acționează în ansamblu.

De exemplu, când e vorba de alimentație nesatisfăcătoare, la persoanele în cauză, ca regulă, și condițiile locative sunt proaste, ele dispun de mijloace bănești modeste, și alți factori sociali nu corespund condițiilor optime. Aceasta se explică prin faptul că există o evidentă interconexiune și interdependență între condițiile de viață, nivelul de trai și sănătatea omului.

Desigur, că interconexiunea factorilor sociali, această legitate nestrămutată, impune necesitatea unui studiu medico-social complex, care ar evidenția acțiunea multiplexelor cauze și factori, ce determină sănătatea populației în ansamblu.

BIBLIOGRAFIE

1. Afilon Jompan. Medicina familiei. Cartea medicului de familie. Editura Helicon. Timișoara, 1997, – 190 pag.
2. Armean P.: Managementul calității serviciilor de sănătate, București, 2002.
3. Armean P.: Management sanitar: noțiuni fundamentale de Sănătate publică, București, 2004.
4. Baron T., Anghelache C., Țițan Emilia. Statistică. Editura economică, 1996, – 168 pag.
5. Baron T., Biji E., Tovissi L. ș.a. Statistica teoretică și economică.-București. 1996, – 518 pag.
6. Bill Scott. Arta negocierilor. Editura tehnică. București, 1996.
7. Boca I.cea C., Neamțu G., Elemente de asistență socială, Ed. Polirom, Iași, 1996, – 207 pag.
8. Carta de la Ljubljana referitoare la reforma sistemelor ocrotirii sănătății în Europa. Organizația Mondială a Sănătății. Biroul Regional pentru Europa. Copenhaga, 1996, – 6 pag.
9. Ciobanu Gh. Asistența medicală de urgență în Republica Moldova. Buletinul Academiei de Științe a Moldovei. Științe Medicale 1 (10) 2007, Chișinău, p. 7–33.
10. Ciobanu Gh. Fortificarea Serviciului Asistență Medicală Urgentă în Republica Moldova în anii 2006-2010. Buletinul Academiei de Științe a Moldovei. Științe Medicale 1 (10) 2007, Chișinău, p. 199–211.
11. Conferința Internațională pe Asistența Medicală Primară. Alma-Ata, 1978 – 137 pag.
12. Contract-cadru din 18.XII.2002 privind condițiile acordării asistenței medicale spitalicești, îngrijirilor la domiciliu, serviciilor medicale de urgență și de transport sanitar, precum și a serviciilor de recuperare a sănătății, în cadrul Sistemului de asigurări sociale de sănătate.
13. Dale Carnegie. Secretele succesului. Cum să vă faceți prieteni și să deveniți influent. Editura Curtea Veche, București, 1997.
14. Declarația Universală a drepturilor omului. - ONU, 1948, – 83 pag.
15. Dezvoltarea asistenței medicale primare. Consolidarea managementului sănătății în Moldova/ Plan de acțiuni/ TACIS, MS R. Moldova. 1997, –119 pag.
16. Dezvoltarea Asistenței Medicale primare. Consolidarea Managementului Sănătății în Moldova / Tacis / Plan de acțiuni. – Swede Health, 1997, – 153 pag.
17. Duda Rene. Sănătate Publică și Management. – Iași: Moldtip, 1996, – 213 pag.
18. Enăchescu D. Medicina socială. Elemente de biostatistică. București, 1990. – 204 pag.
19. Enăchescu D. Medicină socială note și suporturi de curs. – București, 1992, – 196 pag.
20. Enăchescu D., Marcu G. – Sănătate Publică și Management – București: Editura ALL, 1994, – 234 pag.
21. Enachescu D. Tratat de igiena mintală – Collegium Polirom 2004, ediția a III-a, –374 pag.
22. Ețco C., Goma L., Reabov E. și al. Economia ocrotirii sănătății. –Chișinău, 2000. –376 p.
23. Fisher Rober, Ury William, Patton Brucei. Succesul în negocieri. Cluj-Napoca. Editura Dacia, 1995.
24. Gherguț, Alois. Managementul serviciilor de asistență psihopedagogică și socială: ghid practic / Alois Gherguț. – Iași: Polirom, 2003, – 208 pag.

25. Ghid al serviciilor de planificare familială. / E. Gladun, V. Moșin, M. Strătilă și col.; Editat cu sprijinul UNFPA. – Chișinău, 2000, – 284 pag.
26. Grossu Iu. Învățământul medical superior și știința medicală în Sistemul universitar și cel al Ocrotirii sănătății din Republica Moldova. CEP Medicina, 2000, – 60 pag.
27. Holdevici I. Psihoterapia de scurtă durată, București, 2004.
28. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1114 din 09.12.97 Despre dezvoltarea sectorului primar de asistență medicală.
29. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 749 din 4.08.99 mun. Chișinău. Pentru aprobarea actelor normative despre executarea Legii privind minimul de asistență medicală gratuită, garantat de stat.
30. Ilicea Eugeniu. Medicina familiei. Editura Fundației Academice, V. Voiculescu, 2001, – 511 pag.
31. Jan Cornelis van Es. Medicul de familie și pacientul său. Manual pentru medicul de familie. Editura LIBRA. București, 1997, – 495 pag.
32. Jana Chihai, A. Nacu, Larisa Boderscova. Sănătatea Mintală și medicina generală: noțiuni de bază, repere pentru colaborare și sisteme de referință (Ghid pentru medici de familie) / Chișinău, 2003.
33. Jean – M. Hiltrop, Sheila Udall. Arta negocierii. Editura Teora, 1998.
34. Legea ocrotirii sănătății // Monitorul oficial al Republicii Moldova. – 1995, - nr. 34 (55) – p. 3.
35. Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală. –nr. 1585-XIII din 27.02.1998.
36. Legea Republicii Moldova „Privind asigurarea sar .taro-epidemiologică a populației”. – nr. 14.13-XII din 16.06.1993.
37. Managementul asistenței medicale primare în Republica Moldova / Dumitru Tintiuc, Victor Savin, Corina Moraru, Lucia Stadler; Univ. de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”. – Ch.: Gunivas, 2005, – 280 pag.
38. Managementul financiar al sistemului sănătății / I. Mereuță, V. Cojocaru, C. Ețco, V. Gherman, S. Lupu. – Ch.: „Info-med”, 2003, Tip. AȘ RM. – 173 pag.
39. Marcu Aurelia, Marcu Gr.M., Vîtcu Luminița, ș.a. Metode utilizate în monitorizarea stării de sănătate. Institutul de Sănătate Publică - București, 2002, – 299 pag.
40. Marcu M., Mincă Dana. Sănătate Publică și Management Sanitar. Note de curs pentru învățământul postuniversitar. Editura universitară „Carol Davila”. – București. 2003, – 366 pag.
41. Monitorul Oficial nr. 623 din 22 august 2002. Hotărârea nr. 826 din 31 iulie 2002 pentru aprobarea Strategiei naționale privind reforma în unitățile sanitare cu paturi din România.
42. Monitorul Oficial nr. 104 din 19 februarie 2003, ORDIN Nr. 29 din 20 ianuarie 2003 privind introducerea colectării electronice a Setului minim de date la nivel de pacient (SMDP) în spitalele din România.
43. Monitorul Oficial nr. 1034 din 27 decembrie 2006, Hotărârea nr. 1842 din 21.XII.2006 – partea II: pentru aprobarea Contractului-cadru privind condițiile acordării asistenței medicale în cadrul sistemului de asigurări sociale de sănătate pentru anul 2007 din România.
44. Medicina de familie – veriga primordială a reformării sistemului de sănătate // Materialele congresului I al medicilor de familie din Republica Moldova – Chișinău, 2000. – 95 pag.
45. Medicii de familie din Republica Moldova, Congresul II al Medicilor de familie din Republica Moldova: . 25-26 oct. 2006/ col. red.: Gr. Bivol, . – Ch.: USMF, 2006 (CEP Medicina). – 186 pag.
46. Mereuță I., Popușoi E., Ețco C., Eftodi M. Sănătatea publică și managementul în medicină. – Chișinău, 2000. –367 p.

47. Moldovan Mona, Dragomirișteanu Aurora, Mihăescu-Pinția Constanța, ș.a. Management pentru medicul de familie. - București, 2002, - 150 pag.
48. Moraru Corina. Studiul morbidității familiilor rurale și organizarea asistenței medicale primare prin intermediul medicului de familie: Autoreferatul tezei de d.ș.m. 14.00.33. - Chișinău, 2003, - 22 pag.
49. Moșneaga T. Concepția de dezvoltare și reformare a sistemului sănătății în Republica Moldova în condițiile social-economice noi. // Strategia de dezvoltare și reforme a sistemului sănătății din Republica Moldova în condițiile economice noi. - Chișinău: T.C.I., 1995, - p. 1-7.
50. Mureșan P. Manual de metode matematice în analiza stării de sănătate. București, 1989, - 574 pag.
51. Noroc D., Friptu N., Noroc A., Borș D., Stempovschi Elena. Particularitățile organizării asistenței medicale primare pe principiul medicului de familie în condițiile economice noi (recomandări metodice). - Chișinău, 1999, - 20 pag.
52. Olteanu M.: Renașterea Sistemului Sanitar: printr-o reformă bazată pe dovezi, București, 2005.
53. Ordinul Ministerului Sănătății al Republicii Moldova nr. 200 "Privind reforma medicini primare în R. Moldova" din 19 august 1997.
54. Ordinul Ministerului Sănătății Nr. 309 din 06.11.2002 "Cu privire la elaborarea Concepției Sistemului Informațional Medical Integrat". - Chișinău. - 1998.
55. Ordinul Ministerului Sănătății al Republicii Moldova Nr. 163 "Referitor continuității reformelor asistenței medicale primare pe principiul medicului de profil general / de familie" din 21.05.1998.
56. Ordinul Ministerului Sănătății nr. 190 din 23 iunie 2003.
57. Organizarea serviciilor pentru sănătatea mintală / Proiectul de Sănătate Mintală a Pactului de Stabilitate „Sporirea Coeziunii Sociale prin Fortificarea Serviciilor Comunitare de Sănătate Mintală în țările Europei de Sud-Est”. Organizația Mondială a Sănătății, 2003, - 284 pag.
58. Ordinul Ministerului Sănătății al Republicii Moldova Nr. 190 "din 23 iunie 2003 „Cu privire la instituirea structurii sistemului sănătății raionale / municipale”.
59. Pantea V. Starea igienică a obiectivelor – argumente și priorități pentru ameliorarea sănătății publice./ Medicina preventivă-strategie oportună a sistemului de sănătate, - Tip. Sirius-Chișinău, 2005, 332-335 pag.
60. Pantea V., Cotorcea A., Starea sănătății populației raionului Briceni, factorii care o determină și măsuri de prevenție. /Medicina preventivă-strategie oportună a sistemului de sănătate, Tip. Sirius-Chișinău, 2005, 335-339 pag.
61. Principles of Epidemiology. An Introduction to Applied Epidemiology and Biostatistics. // - CDC,Atlanta-SUA, -Ediție didactică, specială / Multiplicată în CNȘPMP cu susținere financiară și tehnică a reprezentanței UNICEF și Guv. Japoniei, (Traduc.din eng.) a. 1999, - 424 pag.
62. Rugină Valeriu. Curs de medicină socială. -Iași, 1986. -483 p.
63. Rusu A. Etapele de reformare și strategiile de dezvoltare continue a sistemului sănătății al Republicii Moldova. //”Politici ale reformelor sistemelor de sănătate și îngrijirile în sistemul primar în România și țările est-europene”. 15-18 .11.2000, Sinaia//Buletin Informativ pentru Medicii de Familie. №11. Vol. 3. Ed. Colegiul Medicilor Iași, România. - 2000.
64. Savin V. Consolidarea asistenței medicale primare în condiții urbane. Autoreferatul tezei de d.ș.m., 14.00.33. - Chișinău, 2003. - 22 pag.
65. Spinei L., Popușoi E. Handicapul infantil ca problemă medico-socială. - Chișinău, 2000. - 208 p.
66. Starea sanitaro-igienică și epidemiologică. //Anuar statistic privind indicii de activitate a Serviciului sanitaro-epidemiologic de stat al Republicii Moldova, / Ed. CNȘPMP, a. 1992-2002.

67. Statistica / red. prof. dr. L. Tovissi ș.a./ ASE, București, 1981, –552 pag.
68. Stephen R. Covey Eficiența în 7 trepte sau un abecedar al înțelepciunii. Editura ALL, București 1997.
69. Tintiuc D., Ețco C. Grossu Iu. ș.a., Sănătate Publică și Management, CEP Medicina, Chișinău, 2002, – 720 pag.
70. Tulchinsky T. H. Noua sănătate publică: introd. în sec. XXI / H. Th. Tulchinskz; trad din engl. de Alexandru Jalbă, Pavel Jalbă. – Ch. Ulzse, 2003, – 744 p.
71. Tulchinsky Th.H., Varavicova E.A. Noua Sănătate Publică. Introducere în secolul XXI. Ed. Combinatul Poligrafic, Chișinău, 2003, 695 pag.
72. Vlădescu C., Mioara Predescu, Em. Stoicescu – Sănătate publică și management sanitar. - București: Ed. EXCLUS s.r.l., 2002, – 187 pag.
73. Алма-Атинская конференция по первичной медико-санитарной помощи // Хроника ВОЗ. – 1979. - Т. 33. - № 3 – С. 123-156.
74. Баганенко С.Ф., Верткин А.Л., Мирошниченко А.Г., М.Ш. Хубуття Руководство по скорой помощи. Изд. «ТЭОТАР–Медиа», 2007, стр.1-23.
75. Бивол Г. Эволюция подготовки врачей общей практике в Республике Молдова и их роль в развитии первичной медицинской помощи.// Российский семейный врач.- 2000. -№1. стр. 68-69.
76. Бурдаев В.П., Полудов С.И. “Кластерный анализ в социально-гигиенических исследованиях “ / АН МССР Институт математики с ВЦ /- Кишинев, 1986, –52 с.;
77. Воблый К. Г. Статистика. Пособие для учащихся и самообразования. Киев, 1924. – 288 с.
78. Вучков И., Бояджиева Л., Солаков Е. “Прикладной линейный регрессионный анализ”/ перевод с болгарского- М.:”Финансы и статистика”, 1987, –239 с.
79. Гладун Е. В., Мошин В. Н., Гропа С. А. Планирование семьи и репродуктивное здоровье: Руководство для акушеров-гинекологов и семейных врачей – Ch.: S.n. 2002, Tipografia „Метромаш”. – 352 с.
80. Здоровье 21 – Вступление к политике достижения здоровья для всех в Европейском регионе. - Всемирная Организация Здравоохранения. Европейский Региональный Комитет. EUR/RC 48/9. Копенгаген, 1998, – 26 с.
81. Корнилов И.А., Токарев В.П. “Методы математического программирования в решении задач оптимизации при управлении здравоохранением” / под ред. к.т.н. В. М. Тимонина-Москва, 1982 – 69 с.
82. Коротков Ю.А. Научные основы реформирования первичного звена здравоохранения на принципах общей врачебной / семейной практики: Автореф. дис... д.м.н.: 14.00.33 / НИИСГОЗ им. Н.А. Семашко - М., 1999. – 46 с.
83. Лисенков А.Н. “Математические методы планирования многофакторных медико-биологических экспериментов” / -Москва, Из-во Медицина,-1979-343 с.
84. Математические методы в социологическом исследовании/ отв.ред. Т.В.Рябушкин - Из-во Наука, 1981, –334 с.
85. Михайлович В.А., Мирошниченко А.Г. Руководство для врачей скорой медицинской помощи. 3-е изд. Изд. «Невский диалект», 2001, стр. 16-90.
86. Обмен опытом развития медико-санитарной помощи населению // Хроника ВОЗ. – 1984. – Т. 38, № 5. стр. 37- 40.
87. Оценка стратегии достижения здоровья для всех к 2000г. - Женева, ВОЗ, 1987. –144 с.
88. Полудов С.И., Морошану М.И. Проектирование компьютерных технологий в здравоохранении/ МЗ Р.Молдова, ГМУ им. Н. Тестемидану/ -под ред. проф. И.Ф. Присакаръ- Кишинев,1983, –148 с.;

89. Руководство по социальной гигиене и организации здравоохранения/ - под ред. проф. Ю.П.Лисицына - Москва, Из-во Медицина, 1987- том. 1, 432 с., том 2. 463 с.
90. Рациональное размещение медицинских учреждений в Молдавской ССР на перспективу. / Тестемичану Н.А., Раевский М.И., Тинтюк Д.В. и др. / Отв. Ред. Присакарь И.Ф. – Кишинев: Штиинца, 1983. – 275 с.
91. Серенко А.Ф., В.В. Ермакова, Социальная гигиена и организация здравоохранения. / 2-е изд. – М.: Медицина, 1984. - 640 с.
92. Сафар П., Бичер Н.Дж. Сердечно-легочная и церебральная реанимация, Москва «Медицина», 2003, стр.1-14.
93. Система оценки и контроля качества деятельности центров госсанэпиднадзора и структурных подразделений центров. / Методические указания, МУ 5.1.661-97, - Москва, 1997ю
94. Случанко И.С., Церковный Г.Ф. Статистическая информация в управлении учреждениями здравоохранения / -Москва, Из-во"Медицина",-1983- 192 с.
95. Сепетлиев Д. Статистические методы в научных медицинских исследованиях / под ред. проф. А.М. Мерков -Москва, -Из-во Медицина,-1968-419 с.
96. Салтман Р.Б., Фшейрас Дж. Реформы системы здравоохранения в Европе. Анализ современных стратегий: Пер. с англ. – М. ГЭОТАР Медицина, 2000. – 432 с.
97. Сквирская Г.Л. Развитие общей врачебной / семейной практики в России. Пути активизации и совершенствования ее деятельности: Автореф. Дисс. ... к.м.н. 14. 00. 33. – М., 1999. – 27 с.
98. Тестемичану Н.А. – Пути сближения уровней медицинской помощи городскому и сельскому населению. – Кишинев: Штиинца, 1974. – 305 с.
99. Тестемичану Н.А., Пасечник И.И., Гутцул В.И. Пути сближения уровней амбулаторно-поликлинической помощи городскому и сельскому населению. – Кишинев: «Штиинца», 1987. – 128 с.
100. Тестемичану Н.А., Раевский М.М., Тинтюк Д.В. Рациональное размещение медицинских учреждений в Молдавской ССР на перспективу. – Кишинев: «Штиинца», 1983. – 183 с.
101. Тестемичану Н.А., Тинтюк Д.В. Пути сближения уровней стационарной помощи городскому и сельскому населению. – Кишинев: «Штиинца», 1987. – 125 с.
102. Типология и классификация в социологических исследованиях/ под ред. к.ф.н. В. Андреенков, к.э.н. Ю.Н.Толстова/ -Из-во Наука,1982-296 с.
103. Хименко Л.Р., Руководство по скорой медицинской помощи, Киев «Здоровья», 1991, стр. 5-14.
104. Хромченко О.М., Куценко Г.И. /Санитарно-эпидемиологическая служба - Москва, Из-во Медицина, -1990- 272 с.
105. Хей Дж. Введение в методы байесовского статистического вывода/перевод с англ.- М.: Финансы и статистика, 1987-335 с.
106. Хубрих В. Развитие первичной медико-санитарной помощи в Европе. // От Алматы к 2000 году – взгляд с половины пути: Сб.ст. – М. Медицина, 1988. - С. 31-39.
107. Чекман И.С., Скорая и неотложная медицинская помощь, Киев «Здоровья», 2002, стр.5-28.
108. Шиган Е.Н. Методы прогнозирования и моделирования в социально-гигиенических исследованиях/ -Москва, Из-во Медицина, 1986-208 с.
109. American Heart Association Guidelines 2000 for Cardiopulmonary Resuscitation and Emergency Cardiovascular Care International consensus on science Supplement to Circulation, Vol.102, Nr.8. August 22. 2000 pp 1-21.

110. Abas Metal (1995) Health service and community-based responses to mental ill-health in urban areas. In: Harpham T, Blue I, eds. Urbanisation and mental health in developing countries, Avebury Aldershot.
111. Blettery B., Urgence Four les praticien Ed. MASSON 2002, pp 1-26.
112. Ben-Tovim DJ (1987) Development psychiatry: mental health and primary health care in Botswana. London: Tavistock Publications.
113. Cameron P., Jelinek Gh., Everitt I., et.al. Textbook of Paediatric Emergency Medicine Ed. Churchill Livingstone Elsevier, 2006, pp 13< 465-475.
114. Degoulet P., Fieschi M.: Informatique medicale, III-e Edition, Masson, Paris, 1998.
115. Freeman M (2000) Using all opportunities for improving mental health examples from South Africa. Bulletin of the World Health Organization, 78:508-10.
116. Grand Larousse Universel nr.8, Paris, 1993.
117. Grand Larousse en 10 volumes, Larousse, Paris, 1990.
118. Jacob KS (2001) Community care for people with mental disorders in developing countries. Problems and possible solutions. British Journal of Psychiatry, 178: 296-8.
119. Memo, Vol. I, Larousse, Paris, 1999.
120. Memo Universal, Larousse, Paris, 1993.
121. Managing risk using index-linked catastrophic loss securities./ By J. David Cummins, David Lalonde, Richard D. Phillips, WEB-2002,-37 pag.
122. Murthy SR (1998). Rural psychiatry in developing countries. Psychiatric Services, 49: 967-9.
123. National Academy of Sciences, National Research Council: Accidental Death and Disability, the Neglected Disease of Modern Society. Division Medical Sciences – National Academy of Sciences, Washington DC, 1966.
124. Petit Larousse 2003, Larousse, Paris, 2002.
125. Pantridge J.F., Geddes J.F: Amobile intensive care unit in the management of myocardial infarction. Laneet 2:271, 1967.
126. Parson P.Э., Wiener-Kronish J.P. Critical Care Secrets Third Ed. HANLEY BELFUS. INC. Philadelphia, 2003, pp 588-605.
127. Primary Health Care reforms. Fifth Forum on Primary Health Care Development in Southern Europe and its relevance to countries of Central and Eastern Europe – the Way Forward., 1993. – 117 p.
128. Quid 2005, de Dominique et Michele Fremi, Editions Robert Lofont, 2004.
129. Schwartz G.R., Cayten C.G., Mandelsen M.A., et. al. Principles and Practice of Emergency Medicine Third ed. Vol.II, Lea Febiger, 1992, pp 3115-3343.
130. Starfield, B. Primary care: concept, evaluation and policy, Baltimore, Johns Hopkins University, 1992. – 46 p.
131. Tintinalle J.E., Krome, R.L., Ruiz E. Emergency Medicine A Comprehensive Study Guide, McGRAW-HILL, INC. third Edition, 1992, pp 189-197.
132. The disability-adjusted life year (daly) definition, measurement and potential use*/ By Nuria Homedes, 2000, WEB- page.
133. Trisnantoro L (2002) Decentraliyation policy on public mental hospitals in Indonesia> a financial perspective. Paper presented at the seminar on Mental Health and Health Policy in Developing Counteriea (15 may 2002). Harvard University.
134. Targets for health for all. The health policy for Europe. Summary of the updated edition, September 1991. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 1992 (document EUR/ ICP/HSC 013).
135. Tarimo E., Webster E.G. Primary Health Care: Concepts and challenges in a changing world. Alma-Ata Revisited. – Geneva: WHO. - 341 p.

136. Vohlner, I. et al. Re-organizing primary medical care in Finland: the personal doctor program. // Health policy, 13: 65-79 (Volovei V., Tintiuc D., Rusu A. Strategia de dezvoltare și reformare a sistemului sănătății din Republica Moldova în condițiile noi. – Chișinău: TCI, 1995. - 55 p. 989).
137. Watt W.D. Le medecin de famille: Gardien du systeme de soins. Canad. Fam. Physician. – 1987. – 33. - № june. – P. 1359-1362.
138. Wienke G.W. Boerma, Frans A.J.M. de Jong, Peter H. Mulder. Health care and general practice across Europe. Utrecht Netherlands Institute of Primary Health Care, 1993. – 127 p.
139. World Health Organization, Primary health care developments in Czechoslovakia. Report on a workshop held in Brno. - Copenhagen: WHO, 1991 – 23 p.
140. http://209.85.135.104/search?q=cache:qBj208R5QioJ:www.cs.ro/dsp/Munteanu%2520Eugen.doc+principii+functionare+spital&hl=ro&ct=clnk&cd=50&gl=md&lr=lang_ro
141. http://209.85.135.104/search?q=cache:OTluzv5BXAkJ:www.pnl.ro/index.php%3Fid%3Dprint%26ArtID%3D1418+principii+functionare+spital&hl=ro&ct=clnk&cd=52&gl=md&lr=lang_ro
142. http://209.85.135.104/search?q=cache:w5yYx1OJ6bIJ:www.postamedicala.ro/info-pult/noutati-legislative/lege-nr.-95-din-14-aprilie-2006-privind-reforma-in-domeniul-sanatatii.html+principii+functionare+spital&hl=ro&ct=clnk&cd=65&gl=md&lr=lang_ro
143. <http://www.unibuc.ro/eBooks/StiinteADM/secretariat/12.htm>
144. <http://www.unibuc.ro/eBooks/StiinteADM/management/4.htm>
145. <http://www.emedic.ro/Legislatie/31.htm>
146. <http://www.oamr-nt.go.ro/legea952.doc>
147. <http://www.postamedicala.ro/info-pult/noutati-legislative/legea-spitalelor.html>
148. http://209.85.135.104/search?q=cache:8UgOdZMS9DAJ:www.cdep.ro/comisii/sanatare/pdf/1998/pv0624.pdf+spital+sistemul+de+organizare&hl=ro&ct=clnk&cd=1&gl=md&lr=lang_ro
149. <http://www.stirimedicala.ro/stiri.php?cat=5&id=2075>
150. http://ro.wikipedia.org/wiki/Psihologie_clinic%C4%83#PSIHOLOGIE_CLINIC.C4.82_.C5.9E1_MEDICAL.C4.82
151. <http://omniasig.oltenia.ro/Html/lexic/lexic.htm>
152. <http://www.stetoscop.ro/arhiva/2005/38/medlex.php>
153. <http://www.hospitals.be/francais/loihop/index.html>
154. http://www.lrqf.fr/frsite/template.asp?name=fr_sante_securite#principes_cles
155. <http://www.fhf.fr/dossiers/dossiers-fiche.php?id=1231&p=18&r=104&fr>
156. <http://www.hospitals.be/francais/loihop/index.html>
157. www.2.cmb.ro/cfmr/8.doc
158. <http://www.pnl.ro/index.php?id=platforma&offset=7>
159. <http://www.cjasmh.ro/>
160. <http://www.soim.ro/solutii/index.htm#med>
161. <http://www.medfam.ro/modsis/article.php?sid=154>
162. <http://www.medfam.ro/modsis/article.php?sid=24>
163. www.ms.ro/afis/dbdown.asp?ID=1948

CUPRINS

PREFAȚĂ

Sănătatea publică și Managementul ca știință și obiect de studiu

Aspecte istorice	5
Noua Sănătate publică: scopul, sarcinile, principiile	7
Medicina socială: sarcinile și metodele de investigație	10
Principiile de bază ale Ocrotirii sănătății în Republica Moldova	12

PARTEA I

BIOSTATISTICA

ȘI METODELE DE STUDIU ALE SĂNĂTĂȚII PUBLICE

Capitolul 1

Bazele teoretice și metodologice ale biostatisticii	15
1.1. Scurt istoric	15
1.2. Noțiuni generale	16
1.3. Metode de cercetare	18
1.4. Totalitatea statistică	20
1.5. Elemente de Teorie a probabilității	21
1.6. Eșantionajul	23
1.6.1. Teoria selecției	24
1.6.2. Mărimea eșantionului reprezentativ	25
1.7. Calcularea indicatorilor statistici	26
1.7.1. Valorile relative	26
1.7.2. Seria variabilă. Valorile medii	30
1.7.3. Seria cronologică și analiza ei	32
1.8. Testarea certitudinii valorilor relative și medii	35
1.8.1. Eroarea standard	35
1.8.2. Eroarea standard a valorilor relative	35
1.8.3. Eroarea standard a mediei aritmetice	36
1.8.4. Intervalul de încredere	37
1.8.5. Diferența semnificativă dintre două valori medii sau relative	38
1.8.6. Compararea valorilor absolute sau a distribuțiilor de frecvență - testul χ^2	38
1.8.7. Standardizarea prin metoda directă	46

1.9. Analiza corelației dintre fenomene și semne	49
1.9.1. Calcularea coeficientului de corelație	50
1.9.2. Interpretarea coeficientului de corelație.....	52
1.9.3. Eroarea coeficientului de corelație lineară.....	53
1.9.4. Corelograma	53
1.9.5. Corelația multiplă	54
1.9.6. Corelația rangurilor (Spearman)	54
1.9.7. Coeficientul de asociere	56
1.10. Regresia	56
1.11. Alte metode statistico-matematice de analiză a informației	58
1.12. Prezentarea materialului statistic	61
1.12.1. Prezentarea prin tabele	61
1.12.2. Reprezentarea grafică a datelor statistice	63
1.13. Organizarea cercetării statistice	66

Capitolul 2

Aplicarea metodelor epidemiologice de studiu în Sănătatea Publică	70
2.1. Istoric. Aspecte generale	70
2.2. Epidemiologie. Definiție, obiective, domenii de aplicare	71
2.3. Nivelele cercetării epidemiologice	73
2.4. Metodele de cercetare utilizate în epidemiologie	73
2.5. Metodologia anchetelor descriptive	75
2.6. Anchete epidemiologice prospective	76
2.7. Anchete epidemiologice prospective de tip 2	77
2.8. Anchete epidemiologice analitice retrospective	78
2.9. Avantajele și dezavantajele diferitor tipuri de anchete epidemiologice analitice.....	80
2.10. Anchete epidemiologice experimentale și operaționale	81
2.11. Metodologia anchetelor epidemiologice experimentale	82

Capitolul 3

Sănătatea populației și metodele de studiere a ei	85
3.1. Demografia medicală	85
3.1.1. Aspecte generale.....	85
3.1.2. Modalități de culegere a datelor și informațiilor în demografie	86
3.1.3. Conceptele fundamentale cu care operează demografia	86
3.1.4. Metode generale de măsurare a fenomenelor demografice	87
3.1.5. Statica populației	89
3.1.5.1. Numărul populației	90
3.1.5.2. Densitatea populației	92
3.1.5.3. Structura populației după mediul de reședință	92
3.1.5.4. Structura populației pe sexe	93
3.1.5.5. Structura populației pe grupe de vârstă	94
3.1.5.6. Structura populației în funcție de starea civilă	96
3.1.5.7. Repartiția populației în funcție de participarea la viața economică	97
3.1.5.8. Implicațiile staticii populației	98
3.1.6. Dinamica populației	100
3.1.6.1. Mișcarea naturală a populației	100
3.1.6.1.1. Măsurarea natalității și fertilității	101
3.1.6.1.2. Măsurarea mortalității	105
3.1.6.1.3. Măsurarea mortalității infantile	109
3.1.6.1.4. Durata medie a vieții	116
3.1.6.2. Mișcarea mecanică (migratorie) a populației	117
3.1.7. Îmbătrânirea populației. Elemente de gerontologie medico-socială	117

3.2. Morbiditatea populației	129
3.2.1. Metodele de studiere a morbidității	131
3.2.2. Morbiditatea studiată prin metoda adresabilității	131
3.2.2.1. Morbiditatea generală	131
3.2.2.2. Morbiditatea infecțioasă	134
3.2.2.3. Morbiditatea neepidemică	135
3.2.2.4. Morbiditatea cu incapacitate temporară de muncă	136
3.2.2.5. Morbiditatea spitalicească	137
3.2.3. Studiul morbidității în baza rezultatelor examenelor medicale	138
3.2.4. Studiul morbidității în baza cauzelor deceselor	140
3.2.5. Morbiditatea copiilor din mediul rura	141
3.2.6. Clasificarea internațională a maladiilor	144
3.3. Dezvoltarea fizică	147
3.3.1. Noțiuni generale	147
3.3.2. Evaluarea dezvoltării fizice a copiilor	148
3.3.3. Factorii dezvoltării psiho-somatice a copilului	149
3.3.4. Etapele și perioadele de dezvoltare a copilului	151
3.3.5. Caracteristica somato-funcțională și psiho-emoțională în perioadele de dezvoltare a copilului	153
3.3.6. Prelucrarea statistică a datelor dezvoltării fizice	157
3.3.7. Accelația dezvoltării fizice	161
3.3.8. Dezvoltarea fizică a copiilor și adolescenților în Republica Moldova	162

PARTEA II

MANAGEMENTUL

ÎN DOMENIUL OCROTIRII SĂNĂTĂȚII

Capitolul 1

Managementul în sistemul de sănătate	164
1.1. Introducere în management. Noțiuni generale	164
1.2. Sarcinile managementului	169
1.3. Funcțiile managerului	170
1.4. Concepțiile și principiile managementului	173
1.5. Factorii determinanți ai managementului	176
1.6. Autoritatea și responsabilitatea	178
1.7. Tipuri și mecanisme de luare a deciziei. Teoria deciziei	184

Capitolul 2

Managementul organizațional în sfera serviciilor de sănătate	188
2.1. Definiție. Obiectivul managementului organizației și factorii eficienței organizaționale	188
2.2. Activități ale managementului organizațional	189
2.3. Cultura organizațională	193
2.4. Managementul culturii organizaționale	196
2.5. Managementul echipei – componentă a managementului culturii	197
2.6. Managementul flexibilității	198
2.7. Managementul timpului de lucru	199

Capitolul 3	
Managementul schimbării în procesul de dezvoltare a sistemului de sănătate	202
3.1. Definiție. Noțiuni generale	202
3.2. Descrierea managementului schimbării	204
3.3. Caracteristicile schimbării	206
3.4. Ghid pentru managementul schimbării	208
Capitolul 4	
Managementul proiectelor	210
4.1. Etapele generale ale managementului proiectelor	210
4.1.1. Definirea proiectului și colectarea informației	210
4.1.2. Definirea obiectivelor	211
4.1.3. Generarea de soluții alternative	212
4.1.4. Judecarea alternativelor	212
4.1.5. Planificarea acțiunilor	212
4.1.6. Realizarea acțiunilor	215
4.1.7. Evaluarea rezultatelor	216
Capitolul 5	
Managementul cercetării evaluative	217
5.1. Definiții, concepte și metode	217
5.2. Relațiile dintre un program de sănătate și evaluare	219
5.3. Evaluarea normativă	220
5.4. Evaluarea calității managementului în serviciile de sănătate	223
5.5. Monitorizarea și măsurarea calității	225
5.6. Cercetarea evaluativă	226
5.6.1. Analiza strategică	226
5.6.2. Analiza intervenției	227
5.6.3. Analiza productivității	227
5.6.4. Analiza randamentului	228
5.6.5. Analiza efectelor	228
5.6.6. Analiza de implementare	229
5.7. Evaluarea, ca sursă de informații pentru procesul de luare a deciziei	229
Capitolul 6	
Managementul calității serviciilor de sănătate	231
6.1. Definiția și componentele calității îngrijirilor de sănătate	231
6.2. Managementul calității. Abordare generală	232
6.3. Managementul calității serviciilor medicale	235
6.3.1. Componentele esențiale ale managementului calității	236
6.3.2. Modelele de proces în managementul calității	237
6.4. Argumente pentru implementarea managementului calității în serviciile medicale	238
6.5. Criterii medicale de evaluare	240
6.6. Ciclul PEVA	243
Capitolul 7	
Managementul resurselor umane	247
7.1. Definiții și obiectivele managementului resurselor umane	247
7.2. Asigurarea cu resurse umane	250
7.3. Menținerea resurselor umane	253

7.4. Dezvoltarea resurselor umane	253
7.5. Recrutarea resurselor umane	257
Capitolul 8	
Managementul în economia serviciilor de sănătate	260
8.1. Introducere în economia sanitară. Definiție și obiect de studiu	260
8.2. Utilitatea economiei sanitare	262
8.3. Sistemul pieței libere	263
8.4. Piața îngrijirilor de sănătate	266
8.5. Cumpărarea și contractarea serviciilor de sănătate	269
8.6. Evaluarea economică a îngrijirilor de sănătate	271
Capitolul 9	
Managementul finanțelor în sistemul sănătății	278
9.1. Finanțarea îngrijirilor de sănătate. Aspecte conceptuale	278
9.2. Colectarea veniturilor. Opțiuni	280
9.2.1. Finanțarea de la bugetul de stat	280
9.2.2. Asigurări private de sănătate	283
9.2.3. Asigurări sociale de sănătate	286
9.2.4. Plata directă de către consumator	288
9.2.5. Alte modalități de colectare a fondurilor pentru finanțarea serviciilor de sănătate	294
9.3. Mecanisme de alocare a resurselor: rambursare și remunerare	297
9.3.1. Structura sistemelor de plată	297
9.3.2. Alocarea resurselor orientate către populație	299
9.4. Mecanisme de plată	303
9.4.1. Plata per serviciu	303
9.4.2. Plata bazată pe diagnostic	304
9.4.3. Capitația	308
9.4.4. Bugetul global	308
9.4.5. Salariul	310
9.4.6. Plata după timpul lucrat	310
Capitolul 10	
Planificarea sistemului sănătății	311
10.1. Planificarea sanitară	311
10.2. Necesitatea și importanța planificării serviciilor medicale	312
10.3. Principiile de bază ale planificării sanitare	313
10.4. Metodele și formele de planificare	314
10.5. Etapele procesului de planificare sanitară	316
10.6. Planificarea strategică în Sistemul de sănătate	318
Capitolul 11	
Bazele teoretice ale marketingului	325
11.1. Noțiuni generale	325
11.2. Funcțiile marketingului	327
11.3. Mediul de marketing	330
11.3.1. Conținutul și rolul mediului de marketing	330
11.3.2. Mediul intern al marketingului	331
11.3.3. Mediul extern al marketingului	334
Capitolul 12	
Arta negocierilor în activitatea medicilor manageri	338
12.1. Definiții. Etapele negocierii	338
12.2. Pregătirea negocierii sau crearea terenului pentru negocieri	338

12.3. Elaborarea strategiei de negociere	340
12.4. Începerea negocierii	340
12.5. Deschiderea negocierilor sau clarificarea pozițiilor celor două părți	341
12.6. Negocierea efectivă	341
12.7. Încheierea negocierii	350
Capitolul 13	
Sisteme de sănătate în străinătate. Organizația Mondială a Sănătății	351
13.1. Aspecte generale	351
13.2. Aspecte particulare ale sistemelor de sănătate existente în lume	353
13.2.1. Sistemul național de sănătate de tip Beveridge	353
13.2.2. Sistemul de sănătate bazat pe asigurări private din SUA	355
13.2.3. Asigurarea medicală obligatorie – modelul Bismarck	356
13.3. Organizația Mondială a Sănătății	361
13.3.1. Istoric	361
13.3.2. Structura OMS	361
13.3.3. Activitatea OMS	362
Capitolul 14	
Tipologii și caracteristici ale sistemelor de sănătate	364
14.1. Modelul cu plată voluntară – „din buzunar”	364
14.2. Modelul de asigurare voluntară cu rambursarea pacienților	365
14.3. Modelul de asigurare obligatorie cu rambursarea pacienților	366
14.4. Modelul de asigurare voluntară contractuală	367
14.5. Modelul public contractual	368
14.6. Modelul de asigurare voluntară cu integrare între furnizor și asigurător	369
14.7. Modelul de asigurare obligatorie cu integrare între furnizor și asigurător ...	370
Capitolul 15	
Managementul Asistenței Medicale Primare	381
15.1. Introducere	381
15.2. Concepte generale	381
15.3. Evoluția dezvoltării AMP în Republica Moldova	383
15.4. Asistența Medicală Primară la nivel rural	387
15.5. Asistența Medicală Primară la nivel urban	393
15.6. Particularitățile activității medicului de familie	397
15.7. Dirijarea fluxului de pacienți în secția de Medicină generală a CMF	406
15.8. Dispensarizarea populației	408
15.9. Aspecte etice în activitatea Medicului de familie	412
Capitolul 16	
Managementul Asistenței Medicale de Urgență	414
16.1. Istoric. Aspecte generale	414
16.2. Dezvoltarea Medicinii de Urgență în Republica Moldova	423
16.3. Premisele reformării și perfecționării Serviciului Asistență Medicală Urgentă.....	425
16.4. Obiectivele de dezvoltare a Asistenței Medicale de Urgență în R. Moldova	426
16.5. Strategiile de dezvoltare a Asistenței Medicale de Urgență în Republica Moldova	426
16.6. Structura organizațională a Serviciului Asistență Medicală Urgentă	427
16.7. Funcțiile Serviciului Asistență Medicală Urgentă	429
16.8. Organizarea Asistenței Medicale de Urgență populației la etapa de prespital	430
16.9. Organizarea activității Stației de Asistență Medicală Urgentă	432
16.10. Secția operativă a Serviciului Asistență Medicală Urgentă	438

16.11. Organizarea activității Punctului de Asistență Medicală Urgentă	441
16.12. Conlucrarea Serviciului Asistență Medicală Urgentă cu Serviciul Asistenței Medicale Primare și serviciul spitalicesc	445
16.13. Regulamentul de activitate al medicului de urgență	448
16.14. Indicii activității Serviciului Asistență Medicală Urgentă	453
16.15. Instruirea și pregătirea cadrelor în domeniul medicinei de urgență	454
16.16. Fortificarea Serviciului Asistență Medicală Urgentă în Republica Moldova	456
Capitolul 17	
Managementul Asistenței Medicale Spitalicești	460
17.1. Istoria dezvoltării spitalelor	460
17.2. Definirea și incursiunile conceptului de spital. Aspecte specifice Republicii Moldova	463
17.3. Clasificarea spitalelor	465
17.4. Managementul spitalicesc	469
17.5. Finanțarea spitalelor	474
17.6. Calitatea asistenței medicale spitalicești	476
17.7. Indicii de analiză a activității staționarului	480
17.8. Acreditarea spitalelor	482
17.9. Farmacia spitalului	483
17.10. Inginerie biomedicală. Gospodărie	484
17.11. Reforme	486
Capitolul 18	
Ocrotirea sănătății mamei și copilului	489
18.1. Caracteristica generală a Sistemului ocrotirii Sănătății Mamei și Copilului	489
18.2. Funcțiile managerilor în dirijarea Sistemului Sănătății Mamei și Copilului	491
18.3. Organizarea Asistenței obstetrico-ginecologice primare	493
18.3.1. Organizarea Asistenței curativo-profilactice pentru gravide	495
18.3.2. Organizarea Asistenței ginecologice de ambulatoriu	497
18.4. Organizarea Asistenței medicale spitalicești și specializate de staționar – Centrul perinatologic de nivelul II	497
18.5. Indicii activității Serviciului obstetrico-ginecologic	502
18.6. Ocrotirea sănătății copilului	504
18.6.1. Organizarea Asistenței medicale primare copiilor	504
18.6.2. Organizarea Asistenței medicale în colectivitățile de copii	509
18.6.3. Organizarea Asistenței spitalicești specializate copiilor	511
18.6.3.1. Organizarea activității Secției de internare	511
18.6.3.2. Organizarea activității Secțiilor clinice ale spitalului	512
18.6.3.3. Indicii activității spitalului pentru copii	515
18.6.4. Particularitățile organizării Asistenței medicale femeilor și copiilor în localitățile rurale	516
Capitolul 19	
Sănătatea și patologia familiei	519
19.1. Scurt istoric	519
19.2. Unitatea familială	521
19.3. Structura și funcțiile familiei	522
19.4. Probleme speciale ale sănătății și patologiei familiei	525

Capitolul 20	
Sănătatea reproductivă și planificarea familiei	530
20.1. Noțiuni generale	530
20.2. Principiile de organizare a asistenței medicale în planificarea familiei în Republica Moldova	531
20.3. Prioritățile și beneficiile planificării familiale	533
20.4. Caracteristica indicatorilor sănătății reproductivă	533
20.5. Caracteristica și evaluarea factorilor de risc preconcepționali	536
20.6. Prioritățile de aplicare a planingului familial în diferite grupe de vârstă	540
20.6.1. Contracepția la adolescente	540
20.6.2. Contracepția la femei după 35 de ani	543
20.6.3. Contracepția după naștere	544
20.6.4. Contracepția după avort	544
20.7. Metodele contemporane de planificare familială	545
20.8. Practica internațională în organizarea planificării familiale	545
20.8.1. Asigurarea necesităților nesatisfăcute ale consumatorilor	545
20.8.2. Integrarea și diversificarea serviciilor de planificare familială	546
20.8.3. Realizarea dreptului la un avort fără pericol	547
20.8.4. Implementarea educației sexuale în școală	548
 Capitolul 21	
Reabilitarea medico-socială și profesională	550
21.1. Aspecte generale	550
21.2. Scopul și sarcinile reabilitării medico-sociale și profesionale	550
21.3. Principiile organizatorice de bază ale reabilitării	551
21.4. Etapele, necesitatea și aspectele organizatorice ale reabilitării medico-sociale și profesionale	552
 Capitolul 22	
Organizarea asistenței balneo-sanatoriale	555
22.1. Istoric	555
22.2. Factorii curativi de bază aplicați în stațiunile balneo-climaterice	556
22.3. Organizarea asistenței balneo-climaterice	560
22.4. Caracteristica generală a sanatoriilor Republicii Moldova	564
 Capitolul 23	
Managementul Serviciului Sanitaro-Epidemiologic de Stat	566
23.1. Etapele principale de dezvoltare. Organizarea și principiile de activitate ...	566
23.1.1. Principiile generale de organizare a Serviciului Sanitaro-Epidemiologic	569
23.2. Structura Serviciului Sanitaro-Epidemiologic de Stat și subdiviziunile lui ...	571
23.3. Relațiile interdepartamentale ale organelor și instituțiilor Serviciului Sanitaro-Epidemiologic de Stat	574
23.4. Planul de activitate al Centrului de Medicină Preventivă	575
23.5. Laboratoarele Serviciului Sanitaro-Epidemiologic de Stat	576
23.5.1. Organizarea activității de laborator	577
23.5.2. Volumul și structura cercetărilor de laborator	578
23.5.3. Documentația de laborator	581
23.5.4. Indicii de evaluare a activității de laborator	581
23.5.5. Examinarea și optimizarea activității de laborator	583

23.6. Organizarea asistenței medicale preventive	584
23.7. Evaluarea stării sanitaro-epidemiologice în teritoriu și a activității Centrului de Medicină Preventivă	591
23.8. Informația Medicală și Tehnologiile informaționale în procesul analitic	591
23.9. Documentația Statistico-medicală a Serviciului Sanitaro-Epidemiologic de Stat	592
23.10. Indicatori de evaluare a activității Serviciului Sanitaro-Epidemiologic	594
23.10.1. Metode de analiză a indicatorilor Serviciului Sanitaro-Epidemiologic	595
23.10.2. Starea sanitaro-epidemiologică a obiectivelor semnificative	597
23.11. Drepturile și obligațiile organelor și instituțiilor Serviciului Sanitaro-Epidemiologic de Stat	600
Capitolul 24	
Expertiza medicală a vitalității	606
24.1. Noțiuni generale	606
24.2. Principii de bază ale CMC	606
24.3. Reducerea vitalității temporare	608
24.4. Tipurile de concediu medical	608
24.4.1. Concediu medical în caz de boală sau traumatism	608
24.4.2. Concediu medical pentru îngrijirea bolnavului	611
24.4.3. Concediu medical în caz de carantină	612
24.4.4. Concediu medical în legătură cu transferul de serviciu	612
24.4.5. Concediu medical pentru tratament balneo-sanatorial	612
24.4.6. Concediu medical pentru protezare	613
24.4.7. Concediu de maternitate	613
24.5. Modul de păstrare, evidență și completare a certificatului	614
24.6. Reducerea permanentă a vitalității (invaliditatea)	615
24.6.1. Ordinea de adresare la Consiliul de Expertiză Medicală a Vitalității	615
24.6.2. Procedura de efectuare a expertizei medicale a vitalității	616
24.6.3. Criteriile de stabilire a invalidității	617
24.6.4. Cauzele invalidității	617
24.6.5. Termenul invalidității	619
24.6.6. Tipurile de asistență socială	619
Capitolul 25	
Serviciul hemotransfuzional în Sistemul Sănătății	620
25.1. Scurt istoric	620
25.2. Organele regulatorii ale Serviciului de Sânge	621
25.3. Reglementarea Serviciului de Sânge	621
25.4. Optimizarea organizatorică și economică a activității Serviciului de Sânge	621
25.5. Asigurarea calității și securității produselor sangvine	623
25.6. Colectarea și producerea preparatelor sangvine	625
25.7. Perspectiva dezvoltării Serviciului de Sânge în Republica Moldova	625
Capitolul 26	
Sistemul asistenței cu medicamente	628
26.1. Aspecte generale	628
26.2. Clasificarea farmaciilor	628
26.3. Principiile activității și extinderii farmaciilor comunitare	629
26.4. Extinderea și amplasarea rețelei farmaceutice	629
26.5. Regimul de lucru al farmaciilor	630

26.6.	Asistența cu medicamente a bolnavilor în condiții de staționar	631
26.6.1.	Farmaciile autogestionare de spital și interspitalicești	632
26.6.2.	Farmacia instituției medico-sanitare	633
26.7.	Particularitățile activității farmaciilor de spital în condiții de finanțare limitată a medicamentelor	636
26.8.	Farmaciile specializate	638
Capitolul 27		
Asigurările obligatorii de asistență medicală în Republica Moldova		640
27.1.	Cadrul legislativ	640
27.1.1.	Aspecte conceptuale	641
27.1.2.	Compania Națională de Asigurări în Medicină	643
27.2.	Serviciile medicale prevăzute în Programul Unic al Asigurărilor obligatorii de asistență medicală	646
27.2.1.	Asistența medicală urgentă la etapa prespitalicească	647
27.2.2.	Asistența medicală primară	647
27.2.3.	Asistența medicală spitalicească	648
27.2.4.	Asistența medicală specializată de ambulatoriu	648
27.2.5.	Serviciile aferente asistenței medicale	649
27.3.	Sisteme de plată a furnizorilor de servicii medicale în cadrul asigurărilor obligatorii	652
27.3.1.	Sistemul de plată „per capita”	653
27.3.2.	Sistemul de plată „per serviciu”	653
27.3.3.	Sistemul de plată „per caz tratat”	654
27.4.	Fondurile asigurărilor obligatorii de asistență medicală	654
27.5.	Autonomia financiară a instituțiilor medicale și administrarea serviciilor	657
27.6.	Contractarea instituțiilor medicale în cadrul Asigurărilor obligatorii de asistență medicală	660
Capitolul 28		
Acreditarea în Sistemul de Sănătate - obiectiv decizional al managementului calității		662
28.1.	Aspecte generale	662
28.2.	Aspecte istorice în practica acreditării în sănătate din lume	663
28.3.	Acreditarea în Sistemul de sănătate – garanție a calității serviciilor medicale ...	664
28.4.	Reglementarea procesului de Evaluare și Acreditare în Sănătate în RM	665
28.5.	Organizarea procesului de evaluare și acreditare	667
Capitolul 29		
Strategia de dezvoltare a Sistemului de Sănătate în Republica Moldova		670
29.1.	Scopul și prioritățile de bază	670
29.2.	Analiza de situație	671
29.2.1.	Starea de sănătate a populației	671
29.2.2.	Evoluția recentă a Sistemului de Sănătate din Republica de Moldova	672
29.2.3.	Asigurările de sănătate	673
29.2.4.	Spitalele	673
29.2.5.	Medicii și asistentele medicale	674
29.3.	Obiectivele generale și specifice	674
29.3.1.	Dirijarea Sistemului de Sănătate	674

29.3.2. Finanțarea Sistemului de Sănătate și mecanisme de plată a serviciilor de sănătate	676
29.3.3. Prestarea serviciilor de sănătate	678
29.3.4. Gestionarea resurselor	680
29.4. Implementarea Strategiei, monitorizarea și evaluarea rezultatelor	682
29.4.1. Etapele de implementare a Strategiei	682
29.4.2. Monitorizarea strategiei de dezvoltare	683
29.4.3. Evaluarea rezultatelor	686
Capitolul 30	
Managementul Sistemului informațional medical	687
30.1. Domenii de aplicare. Indicatori ai sănătății și activității instituțiilor medico-sanitare	687
30.2. Metodele de colectare a datelor	691
30.2.1. Recensământul	692
30.2.2. Statistica vitală	693
30.2.3. Studiile populaționale	695
30.2.4. Informații privind serviciile de sănătate	698
30.2.5. Conturile Naționale de Sănătate	699
30.3. Sursele de informație și managementul datelor primare	699
30.3.1. Evaluarea produselor informaționale	700
30.3.2. Sinteză și utilizarea datelor	701
30.4. Dezvoltarea Sistemului informațional medical integrat	702
30.4.1. Aspecte conceptuale	702
30.4.2. Obiectivele sistemului informațional medical integrat	703
30.5. Arhitectura Sistemului informațional	704
30.6. Sistemul informațional – furnizor de servicii informaționale medicale	707
30.6.1. Descriere generală	707
30.6.2. Componente ale sistemului – furnizori de servicii medicale	707
30.6.3. Medicina de familie	712
30.6.4. Alte funcții necesare	713
30.7. Sistemul informațional de teleradiologie	713
30.7.1. Descriere generală	713
30.7.2. Prezentare fluxului de lucru	714
30.8. Medicina de urgență	715
30.9. Medicina preventivă	716
30.9.1. Descriere generală	716
30.9.2. Alte funcționalități	717
30.9.3. Cerințe funcționale de flexibilitate ale aplicației	718
30.10. Componenta Compania Națională de Asigurări în Medicină	718
30.11. Componenta destinată consumatorilor de informație	719
30.12. Servicii statistice	720
30.13. Echipamente HARDWARE și sisteme de comunicație	721
30.14. Condițiile de mediu și specificațiile electrice	722
30.15. Cadrul juridic	723
Capitolul 31	
Știința medicală în Republica Moldova	724
31.1. Aspecte istorice generale	724
31.2. Organele de conducere ale științei și direcțiile de cercetare	726
31.3. Cercetări fundamentale și aplicative	727
31.4. Pregătirea și formarea cadrelor științifice	729

PARTEA III

SANALOGIE ȘI MEDICINĂ SOCIALĂ

Capitolul 1

Modul sănătos de viață – baza profilaxiei	732
1.1. Aspecte metodologice ale modului de viață	732
1.2. Calitatea vieții – indicator al sănătății	733
1.3. Sanalogia – concepție despre sănătatea celor sănătoși	738
1.4. Modul de viață sănătos	740
1.5. Promovarea Modulului sănătos de viață	743

Capitolul 2

Educație pentru sănătate a populației	746
2.1. Definiție, scopuri, funcțiile și obiectivele EPS	746
2.2. Formele și mijloacele de instruire și educație pentru sănătate	751
2.3. Tipurile de educație pentru sănătate	755
2.4. Organizarea activității educativ-sanitare	760

PROBLEMELE MEDICO-SOCIALE ALE UMANITĂȚII

Capitolul 3

Bolile cardiovasculare	762
3.1. Aspecte de epidemiologie descriptivă	762
3.2. Prevenirea bolilor cardiovasculare și asistența medicală bolnavilor	768
3.3. Organizarea serviciului cardiologic	771

Capitolul 4

Maladiile oncologice	772
4.1. Aspecte generale	772
4.2. Impactul patologiilor neoplazice	772
4.3. Factorii de risc al maladiilor oncologice	773
4.4. Aspecte de epidemiologie descriptivă	775
4.5. Caracteristica morbidității oncologice în Republica Moldova	776
4.6. Organizarea serviciului oncologic în Republica Moldova	777
4.7. Profilaxia cancerului	778

Capitolul 5

Traumatismul	779
5.1. Definiție. Aspecte epidemiologice	779
5.2. Argumente definitorii ale traumatismului ca problemă medico-socială	779
5.3. Factorii predispozanți ai traumatismului	780
5.4. Clasificarea, factorii influenți, structura și particularitățile de manifestare a traumatismului	780
5.5. Organizarea asistenței traumatologice	784
5.6. Profilaxia traumatismului	784

Capitolul 6

Maladiile gastrointestinale	786
6.1. Aspecte generale	786
6.2. Cauzalitatea patologiei digestive	786
6.3. Prevenirea maladiilor gastrointestinale și asistența medicală bolnavilor	788

Capitolul 7	
Diabetul zaharat	790
7.1. Problemele actuale și aspectele epidemiologice	790
7.2. Din istoricul diabetului zaharat	790
7.3. Definiție, etiologie, factori de risc	792
7.4. Impactul diabetic și optimizarea serviciului medical	796
7.5. Măsurile de depistare și combatere a diabetului zaharat	803
Capitolul 8	
Sănătatea mintală	809
8.1. Definiție. Aspecte generale	809
8.2. Epidemiologia Sănătății mintale	810
8.3. Descrierea și analiza Serviciilor pentru Sănătate mintală din lume	811
8.4. Impactul de Sănătate Publică al tulburărilor mintale	816
8.5. Prevenția ca element esențial al abordării în Sănătatea Publică	818
8.6. Programele comunitare orientate de Sănătatea mintală	819
8.7. Promovarea Sănătății mintale	821
Capitolul 9	
Alcoolismul	826
9.1. Aspecte generale. Istoric	826
9.2. Formele de consum a alcoolului	827
9.3. Impactul medico-social al alcoolismului	830
Capitolul 10	
Narcomania	833
10.1. Scurt istoric	833
10.2. Politica și strategia națională de combatere a narcomaniei	833
10.3. Definiție. Aspecte generale	834
10.4. Răspândirea narcomaniei în Republica Moldova	836
10.5. Măsurile cu caracter medical în combaterea narcomaniei	836
10.6. Factorii care favorizează consumul de droguri	837
10.7. Problemele narcomaniei în medicină	838
10.8. Instituțiile de educație și profilaxie a narcomaniei	839
10.9. Familia și problemele narcomaniei	840
Capitolul 11	
Tuberculoza	841
11.1. Aspecte generale. Elemente de epidemiologie descriptivă	841
11.2. Colaborarea internațională în problema combaterii TBC	842
11.3. Activitatea CMP în combaterea TBC	846
11.4. Programul Național AntiTBC	846
Capitolul 12	
Sindromul imuno-deficitar achiziționat (HIV/SIDA)	849
12.1. Aspecte generale	849
12.2. Epidemiologia HIV/SIDA în Republica Moldova	850
12.3. Programul național de profilaxie și control al infecției HIV/SIDA	853

Capitolul 13	
Invaliditatea populației	855
13.1. Noțiuni generale	855
13.2. Evoluția și structura invalidității populației	855
13.3. Evoluția și structura invalidității la copii	857
13.4. Reabilitarea copiilor invalizi	858
Capitolul 14	
Avortul	859
14.1. Aspecte generale	859
14.2. Cadrul legislativ și normativ național	861
14.3. Clasificare	861
14.4. Consecințele avortului	861
14.5. Consilierea ca metodă de prevenire a avortului	862
14.6. Profilaxia avorturilor prin planificarea familială	862
Capitolul 15	
Munca, odihna, alimentația și locuința	865
15.1. Munca	865
15.2. Odihna	867
15.3. Alimentația	868
15.4. Locuința	871
Bibliografie	875

Capitolul 7	Capitolul 13
Diabetul zaharat	Investițiile populatiei
7.1. Problemele actuale și aspecte generale	13.1. Noțiuni generale
7.2. Dimensiunile diabetului zaharat	13.2. Evoluția și structura investițiilor populatiei
7.3. Definiție, etiologie, factori de risc	13.3. Evoluția și structura investițiilor în capital
7.4. Impactul diabetului zaharat asupra sănătății	13.4. Realizarea capitalului investit
7.5. Prevenirea și tratamentul diabetului zaharat	
Capitolul 8	Capitolul 14
Sănătatea mintală	Avortul
8.1. Definiție, Aspecte generale	14.1. Aspecte generale
8.2. Epidemiologia Sănătății mintale	14.2. Gradul legalizării și normativ național
8.3. Descrierea și analiza Serviciilor de Sănătate Mintale	14.3. Conștientizare
8.4. Impactul de Sănătate Publică al Sănătății Mintale	14.4. Conștientizarea avortului
8.5. Prevenirea și tratamentul Sănătății Mintale	14.5. Conștientizarea caracterului de trezvie și avortului
8.6. Programul național de sănătate mintală	14.6. Avortul și evoluția sa în Republica Moldova
8.7. Promovarea Sănătății mintale	
Capitolul 9	Capitolul 15
Alcoolismul	Munca, odihna, alimentația și locuința
9.1. Aspecte generale, Istorie	15.1. Munca
9.2. Prevenirea și tratamentul alcoolismului	15.2. Odihna
9.3. Intervențiile la nivel comunitar	15.3. Alimentația
9.4. Intervențiile la nivel individual	15.4. Locuința
	15.5. Bibliografie
Capitolul 10	
Narcomania	
10.1. Scurt istoric	
10.2. Politică și strategie națională de combatere a narcomaniei	
10.3. Definiție, Aspecte generale	
10.4. Răspândirea narcomaniei în Republica Moldova	
10.5. Măsurile cu caracter medical în combaterea narcomaniei	
10.6. Factorii care favorizează consumul de droguri	
10.7. Problemele narcomaniei în consumul de droguri	
10.8. Institutii de educație și profilaxie a narcomaniei	
10.9. Familia și problemele narcomaniei	
	Com. 4059
Capitolul 11	Întreprinderea de Stat, Firma Editorial-Poligrafică "Tipografia Centrală",
Tuberculoza	MD-2068, Chișinău, str. Florilor, 1
11.1. Aspecte generale, Etimologie	tel. 43-03-60, 49-31-46
11.2. Combaterea internațională în problema combaterii TBC	
11.3. Activitatea CMP în combaterea TBC	
11.4. Programul Național AntiTBC	
Capitolul 12	
Sindromul imunodeficienței dobândite (HIV/SIDA)	
12.1. Aspecte generale	
12.2. Epidemiologia HIV/SIDA în Republica Moldova	
12.3. Programul național de profilaxie și control al infecției HIV/SIDA	